

СУДОВЕ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОЗАХИСНОГО МЕХАНІЗМУ

Гарантування суб'єктивних прав людини правоохоронними органами проявляється у забезпеченні особистої безпеки громадян; у своєчасному запобіганні злочинам та адміністративним правопорушенням, швидкому і повному їх розкритті; охороні суспільного порядку та забезпеченні суспільної безпеки; захисті власності від протиправних посягань; наданні правової та організаційної допомоги громадянам, посадовим особам й іншим суб'єктам у здійсненні їх законних прав та інтересів.

Таким чином, можна стверджувати, що в нашій країні діє система захисту прав людини, подібна до тієї, що існує у розвинутих демократичних країнах.

Якщо розуміти «права людини тільки як природні домагання», «власливості», «потреби» людської істоти, заперечуючи їх обов'язкове державне санкціонування, то слід з рівною підставою визнати, що в разі порушення прав людини суб'єкт-порушник також діє у відповідності зі своїми природними якостями і нахилами. Таким чином, порушення прав людини, по суті, постає як зіткнення приватних свобод, конфлікт природних домагань, який не може бути вирішене інакше.

Особа, чії права виявилися порушеними, може спробувати відновити їх самостійно або вдатися до допомоги соціальних інститутів, що існують для цієї мети. Проте їм необхідно звірити свої дії з загальнозначущим соціальним стандартом колективного походження, який реалізований в системі правових норм. В цьому, полягає природа захисту суб'єктивних прав і її відмінність від захисту особистих інтересів. Захист інтересів сам по-собі не передбачає, що інтерес відповідає будь-яким об'єктивним вимогам і критеріям; захищатися можуть і асоціальні, осуджені суспільством інтереси.

Специфіка правового захисту полягає в тому, що вона надається лише тим соціальним інтересам, які легалізовані в офіційних текстах як «законні інтереси» або «суб'єктивні права». Тим самим завдання забезпечення соціального інтересу одночасно спрощується та ускладнюється. Спрощується воно тому, що самі норми, правила, на підставі яких здійснюється визнання і захист інтересу, носять, формально визначений, текстуальний характер, внаслідок чого відпадає проблема невизначеності, розпливчастості нормативного регулювання, яка досить часто виникає, наприклад, в ситуаціях морального вибору, коли сам зміст морального принципу, що застосовується

в тому чи іншому випадку, найчастіше залишається неясним, і не може бути встановлений з достовірністю.

Говорячи про місце судового тлумачення прав в механізмі захисту прав людини, слід перш за все розрізнити тлумачення в двох аспектах: як діяльність суб'єктів з розкриття змісту правової норми і як результат цієї діяльності, який виражається в інтерпретаційному акті. Необхідність такого розмежування пов'язана з тим, що саме інтерпретаційна діяльність судових органів, з одного боку, і акти судового тлумачення, з іншого боку, можуть виконувати в правозахисному механізмі неоднакові ролі.

Якщо звернутися до тлумачення права як особливої пізнавальної діяльності, що здійснюється носіями судової влади, і спробувати визначити її місце в раніше запропонованій моделі правозахисного механізму, то виявляються як мінімум три моменти, коли механізм захисту прав людини для свого подальшого функціонування вимагає здійснення юридичної інтерпретації.

По-перше, тлумачення необхідно для визначення самого змісту тих суб'єктивних прав, які підлягають захисту. Справа в тому, що обсяг і характер правомочностей, якими володіє конкретна особа, у всіх випадках є неочевидним і потребує уточнення. Перш за все, ці права можуть залежати від особливостей юридичного статусу їх носія, оскільки навіть загальні конституційні права мають певну специфіку в залежності від того, кому вони належать. Цілком природно, що одні й ті ж права можуть припускати різне наповнення стосовно до окремих категорій суб'єктів. Згідно зі ст. 24 Конституції України, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Однак володіння іншими спеціальними статусами, – такими, як «громадянин України», «іноземний громадянин», «особа без громадянства», «неповнолітній», «військовослужбовець», «пенсіонер» і багато інших, – безумовно, впливає на загальний обсяг прав і обов'язків конкретної людини.

По-друге, тлумачення права необхідно для того, щоб встановити наявність або відсутність порушення прав людини. Захист прав людини має сенс лише за умови, що існують якісь перешкоди, що заважають суб'єкту вільно реалізувати власні права. Якщо питання стає предметом судового розгляду, то суд встановлює, чи мають місце самі факти, які власник права розцінює як порушення своїх прав, чи можуть дані факти піддаватися юридичній оцінці, дійсно вони вторгаються в сферу дії суб'єктивних прав даної особи і перешкоджають їх здійсненню, нарешті, є обставини неправомірних дій або ж, навпаки, мова йде про цілком про законні дії.

По-третє, тлумачення права необхідно для того, щоб визначити коло можливих заходів; які є юридично допустимими і застосовними для захисту порушеного права з урахуванням особливостей конкретної ситуації.

Отже, судовий орган, який бере участь в захисті прав людини, здійснює процедуру тлумачення права щонайменше тричі. Суд інтерпретує зміст норм, що закріплюють ті суб'єктивні права, які передбачаються порушеними, інтерпретує норми, що встановлюють права і обов'язки передбачуваного порушника; інтерпретує норми, що визначають його власну компетенцію. Від результату тлумачення безпосередньо залежить остаточний результат правозахисного процесу. З'ясування фактичних обставин справи, по суті, зводиться до того, чи дійсно мали місце ті дії, про які заявляє уповноважена особа. Якщо це підтверджується, і якщо вироблене тлумачення права показало, що суб'єктивне право дійсно існує, що виявлені акти перешкоджають його реалізації, що для цього немає правових підстав і що суд має владні повноваження для усунення цих перешкод – в цьому випадку судовий захист прав людини повинна бути надана. Якщо хоча б один з цих висновків не було зроблено, то підстави для судового захисту відсутні.